

СОЦІАЛЬНО-ДЕТЕРМІНОВАНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ УПРАВЛІННЯ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ

***Резюме.** У статті виявлена специфіка соціально-детермінованих умов необхідності реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління тактичного рівня.*

***Ключові слова:** професійно-педагогічні умови, особистісно орієнтований підхід, професійна діяльність, професійна підготовка, військова освіта, майбутній офіцер управління, особистісна орієнтація.*

Постановка проблеми. Сучасний рівень професійного навчання майбутніх офіцерів недостатньою мірою відповідає вимогам, які висувуються до особистісних якостей українського воїна, його позитивному ставленню до військової служби та розвитку почуття особистої відповідальності, готовності працювати у складних умовах системи «людина – людина».

Реалізація особистісно орієнтованого підходу у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів з урахуванням специфіки ВВНЗ передбачає безумовно, визначення відповідних педагогічних умов, які забезпечили б ефективність професійного та особистісного становлення курсантів, формування готовності до професійної діяльності на гуманістичних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ці міркування підтверджуються і думкою Ю. К. Бабанського [13], який, визначаючи шляхи оптимізації навчального процесу, вказував на взаємозалежність його з умовами реалізації.

Метою статті є характеристика соціально-детермінованих умов реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління тактичного рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умова – філософська категорія, в якій відображено універсальні відношення предмету до тих чинників, завдяки яким вона виникає та існує [14, 198]. У філософському аспекті умови також розглядаються як: сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин та інше), необхідних для виникнення, існування чи зміни даного об'єкту [16, 740]; стійкий детермінований зв'язок двох і більше явищ, за яких будь-яка зміна середовища неодмінно призводить до змін самих явищ, що розглядаються [15, 209]; те, від чого залежить щось інше (обумовлене), що робить можливим наявність речі, стану, процесу [18, 576].

Деякі науковці стверджують, що впливаючи на явища і процеси, умови самі зазнають на собі їх вплив [17, 590]. Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що особливості умови у цьому розумінні є те, що вона безвідносно до дійсності не може перетворюватись, продукувати нову дійсність. Це положення є значущим для наших подальших міркувань щодо педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління.

У психолого-педагогічному аспекті поняття «умова» тлумачиться як необхідні обставини, що уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь [7, 7].

У педагогічному контексті проблеми умови сучасними науковцями розглядаються як «багатопланова і змістовно наповнена дефініція, суть якої вбирає обставини від яких залежить відношення педагога з учнем, "суб'єкта і об'єкта", що зумовлюють взаємодію і розв'язання цілісних завдань, що сприяє задоволенню запиту і інтересу діючих сторін або

учасників певного педагогічного явища» [4, 118].

Цікавим у контексті досліджуваної проблеми є думка Г.Ф. Пономарьової, яка систему педагогічних умов розглядає як поєднання засобів виховного і навчально-освітнього впливу на почуття, розум, поведінку студентів, що передбачає наявність: елементів змісту навчальних предметів, позанавчальні заняття різного характеру, педагогічну практику; важливий і тонкий комплекс впливу, як виховуючі відношення; введення елементів ігрової діяльності в процес освіти й навчання [10, 74-75].

Ця думка підтверджується і О.М. Пехотою, яка педагогічні умови визначає як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [9, 5].

У військовій педагогіці умови розуміються як сукупність факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища. Зазначено, що цей процес опосередковується активністю самої особистості, групи людей [3].

Переводячи у площину нашої проблеми, визначимо, що умови реалізації особистісно орієнтованого підходу у ВВНЗ повинні акумулювати у собі вимоги, які пред'являються однією стороною (державою, нормативною базою, викладачем тощо) до іншої (студентом) і навпаки у момент взаємодії. Отже, погоджуємось з думкою М.К. Козія, що умови – це певні лінії обов'язків одного суб'єкта перед іншим у вирішенні проблем взаємного стосунку, що має відтінки або аспекти певної домовленості.

З іншого боку, педагогічні умови виступають і формою педагогічної діяльності, метою якої є формування висококваліфікованого спеціаліста, у нашому випадку майбутнього офіцера управління. Отже педагогічні умови забезпечують виконання державного освітнього стандарту і можуть розглядатися як нормативні. Окрім того, у контексті зазначеного вище можна стверджувати про необхідність застосування функціонального підходу до визначення сутності педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців, що підтверджується дослідженнями російської вченої Н.М. Яковлевої [19, 48].

Близьким до нашого педагогічного бачення сутності педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованого підходу є думка С.Л. Яценко, яка визначає педагогічні умови особистісно орієнтованого навчання як сукупність різнопланових зовнішніх та внутрішніх обставин, необхідних і достатніх для виникнення і функціонування особистісно орієнтованої педагогічної системи, в основі якої лежать суб'єкт-суб'єктна навчальна взаємодія учасників навчально-виховного процесу. До сукупності чинників віднесено зовнішні (соціально детерміновані – соціальні, матеріально-економічні та ін.) та внутрішні (закладені в самій людині (індивідуально-психологічні, індивідуально-соціальні, педагогічні як результат навчання) [12, 137].

Долучаючись до її педагогічних міркувань, окреслюємо педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів тактичного рівня як: 1) сукупність заходів, здатних забезпечити досягнення фахівцями професійно-творчого рівня; 2) ті обставини, які забезпечують ефективність особистісно орієнтованого навчального процесу з урахуванням потреб, інтересів, потенційних можливостей особистості майбутнього фахівця військової галузі, його готовність до ефективної професійної діяльності на особистісно орієнтованих засадах.

Резюмуючи зазначене вище, звернемося до класифікації та деталізації сутності педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованого підходу у ВВНЗ.

У нашому дослідженні під педагогічними умовами ми будемо розуміти соціально-детерміновані стосовно особистості курсанта обставини професійного навчання та підготовки, що є причиною якісних особистісних змін.

Таким чином, до соціально-детермінованих умов необхідності реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління

тактичного рівня віднесемо:

- глобально-соціальні – необхідність подальшої переорієнтації парадигми професійного навчання у військових ВНЗ різних країн з доктрини війни на ідеї мирного співіснування країн і народів, що ґрунтується на повазі, толерантності до різних соціально-економічних та політичних укладів, різноманітності культур, релігій, рівнів розвитку держав світу тощо у контексті глобальних проблем людства, зокрема відвернення третьої світової війни;
- конкретно-соціальні – що визначають змістове та інформаційне наповнення процесу підготовки вітчизняного майбутнього фахівця військового профілю до управлінської діяльності, орієнтацію на соціально компетентну професійну діяльність, індивідуальний підхід до підготовки фахівців ризиконебезпечних професій;
- загально-педагогічні, які спрямовані на забезпечення інтегративної успішності процесу навчання майбутніх офіцерів та передбачають актуалізацію можливостей навчальних предметів щодо реалізації особистісно орієнтованого підходу з урахування специфіки навчання у військовому ВНЗ та у контексті наявності системи традиційних відносин, які можна характеризувати як суб'єкт-об'єктні, фахової спеціалізації (управління тактичного рівня передбачає, на наше глибоке переконання суб'єкт-суб'єктні відносин, що стимулюють процеси саморозвитку майбутніх офіцерів);
- професійно-педагогічні, що характеризуються наявністю компетентних педагогічних дій викладачів-офіцерів у професійній підготовці офіцерів управління тактичного рівня, ефективне співвідношення форм і методів, емоційно-оцінні відносини між курсантами та викладачами.

В узагальненому вигляді сутність зазначених умов зображено на рис. 1.

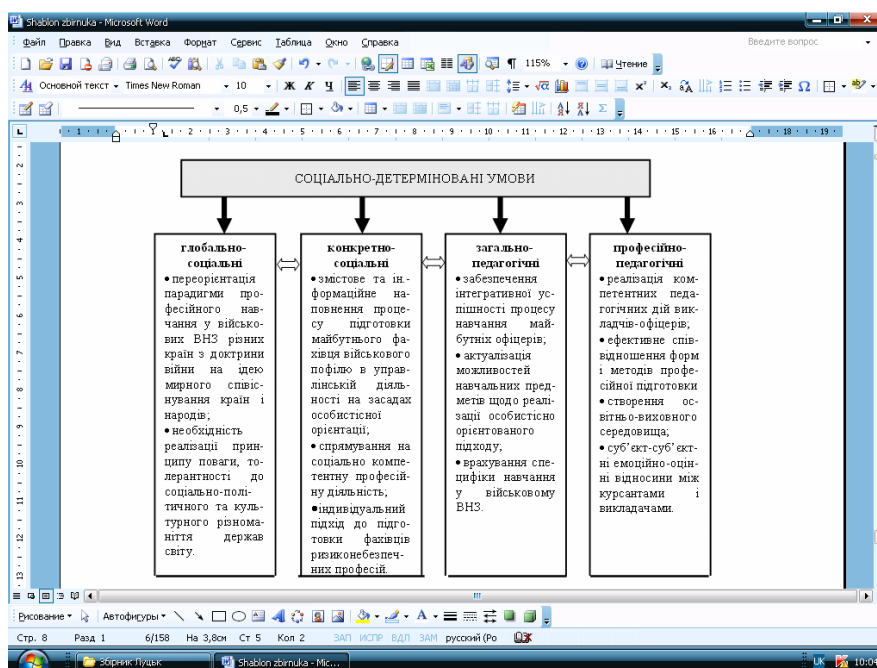

Рис.1. Соціально-детерміновані умови реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління тактичного рівня

Розглянемо кожну з цих груп більш детально.

Глобально-соціальні умови реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів сьогодення детермінуються викликами сучасного суспільства у контексті необхідності вирішення глобальних проблем людства та зростаючої ролі особистої відповідальності за світові процеси. Проблеми відвернення третьої світової

війни, екологічних лих, міжнародного тероризму спонукають світове співтовариство узгоджувати національні системи підготовки фахівців військового профілю з метою забезпечення можливості їх використання у різних гарячих точках планети, під час проведення миротворчих операцій тощо. Окрім високого рівня готовності до професійної діяльності, що передбачає, наприклад, вільне володіння однією з іноземних мов, до майбутніх офіцерів управління висуваються вимоги щодо їх обізнаності у звичках, традиціях, культурі країн, в яких вони перебувають, виконуючи миротворчі функції, під час спільних навчань тощо, а також особистісних якостей (комунікабельності, толерантності, прагнення до взаєморозуміння тощо).

Конкретно-соціальні умови реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів управління чітко окреслені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці, що віддзеркалює як суспільні вимоги, так і особистісні запити на висококваліфікованого, конкурентоздатного на світовій арені фахівця, що володіє змістовою та інформаційною компетенцією, які реалізуються у професійній діяльності військового управлінця. Так, концептуальні засади міжнародного співробітництва ЗС України (зокрема у сфері військової освіти) було закладено такими нормативними документами, як «Концепція (основи державної політики) національної безпеки України» [6], «Державна програма реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року» [2], «Концепція організації міжнародного співробітництва у Збройних Силах України» [5].

Загально-педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого підходу у ВВНЗ передбачають: перехід від знання навчального предмета як мети навчання до навчального предмета як засобу професійного становлення особистості; від пріоритету вузько спеціалізованих завдань до цілісного розвитку особистості майбутнього офіцера; від ієрархічно підпорядкованих відносин системі “викладач-курсант” до педагогічної взаємодії, співтворчості й співробітництва; від диктату викладача-наставника до діалогічного навчання, свободи вибору навчальних завдань і створення умов для самоствердження та саморозвитку в професійному середовищі.

Такий підхід передбачає виконання, певною мірою, фасилітативної функції викладачем стосовно курсанта, що передбачає не пряму репродукцію навчальної інформації, а сприяння у засвоєнні методів самостійного навчання, що, як один з результатів, призведе до опанування способами самостійного прийняття рішень як у професійній діяльності зокрема, так і загалом у процесі життєдіяльності людини. Таким чином, однією з важливих педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі підготовки майбутніх офіцерів управління вважаємо психолого-педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку та саморозвитку курсантів у процесі навчання у військовому вищому закладі освіти. Це передбачає:

- відмову викладачів офіцерів від безапеляційного авторитарного стилю спілкування з курсантами і перехід до продуманих демократичних відносин;
- визнання права на самобутність та самодостатність кожної людини, що розглядається нами як обов’язкова умова успішної професійної діяльності у світі, який декларує себе в якості демократичного;
- орієнтацію не тільки на результат, але і на процес професійної підготовки майбутніх офіцерів у ході спільного пошуку рішень, діалогічної взаємодії, осмислення і усвідомлення власних вчинків та подальших дій у специфічній професійній діяльності;
- необхідність вияву компетентності, толерантності, емпатії, прагнення зрозуміти позицію кожного студента ВВНЗ, що, на наше глибоке переконання, сприяє вищій результативності навчання.

Професійно-педагогічні умови впровадження особистісно орієнтованого підходу у процесі підготовки майбутніх офіцерів передбачають високий рівень психолого-педагогічної

та спеціальної підготовки викладачів, що характеризуються спроможністю створення у навчальному закладі освітньо-виховного середовища, яке розглядається у сучасній педагогічній теорії та практиці як складне системне утворення, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних відносинах між усіма учасниками освітнього процесу та передбачає таку організацію навчання, коли професійна підготовка майбутнього фахівця відбувається безпосередньо у реальній або змодельованій навчальній діяльності [11].

На основі теоретичного вивчення проблеми педагогічних умов у сучасній теорії та практиці професійної освіти [1; 8; 11] вважаємо, що до професійно-педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованого підходу у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів управління можна віднести: організаційні, які будуть розглядатися нами як сукупність дій та взаємодій, що забезпечують внесення прогресивних змін у цілісне функціонування раніше організованої й діючої системи професійної підготовки та досягнення максимально можливого корисного результату діяльності військового вищого навчального закладу з урахуванням конкретних ситуацій; передбачають забезпечення процесу відповідною матеріально-технічною базою; передбачають визначення критеріїв та рівнів готовності до майбутньої професійної діяльності офіцера управління тактичного рівня; методичні, що включають: діагностику професійного та особистісного розвитку студентів ВВНЗ упродовж всього терміну навчання; створення системи стимулювання і позитивної мотивації до навчальної та подальшої професійної діяльності, атмосфери співпраці та співтворчості між усіма учасниками освітнього процесу та відповідного освітньо-виховного особистісно орієнтованого середовища; впровадження сукупності відповідних форм, методів, засобів навчання, які спрямовані на засвоєння змісту предметів та формування готовності майбутніх фахівців військового профілю до майбутньої професійної діяльності у контексті реалізації особистісно орієнтованого підходу; технологічні, впровадження яких спрямовано на оптимізацію професійної підготовки майбутніх офіцерів управління, підвищення ефективності навчального процесу, вдосконалення навчальної діяльності (теоретичної та практичної складових), підвищення її результативності, інтенсивності; включають у себе застосування особистісно орієнтованої технології підготовки студентів до майбутньої військової професійної діяльності, інтерактивних форм та методів навчання, які забезпечують реалізацію дидактичного процесу і досягнення високого результату, передбачають визначення груп умінь, якими повинен володіти компетентний військовослужбовець тощо.

Висновки. Таким чином, до соціально-детермінованих умов реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів управління тактичного рівня віднесено: глобально-соціальні, конкретно-соціальні, загально-педагогічні, професійно-педагогічні.

У контексті дослідження під педагогічними умовами розуміються соціально-детерміновані щодо особистості курсанта обставини професійного навчання та підготовки, що є причиною якісних особистісних змін.

Подальші перспективи досліджень пов'язані з виявленням структури професійно-педагогічних умов впровадження особистісно орієнтованого підходу у професійній підготовці майбутніх офіцерів військового управління тактичного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук І.Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх фармацевтів у коледжі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бойчук Ірина Дмитрівна. – Житомир, 2010. – 280 с.
2. Державна програма реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року: затверджена Указом Президента України від 28 липня 2000 року № 927/2000.
3. Іщенко Д.В. Військова педагогіка: курс лекцій / Д.В. Іщенко. – Хмельницький: Вид-во Академії ПВУ, 1998. – 158 с.

4. Козій М.К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів: метод. посібник / М. К. Козій. – К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, 2001. – 140 с.
5. Концепція організації міжнародного співробітництва у Збройних Силах України: наказ Міністра оборони України від 28.06. 2001 р. № 224.
6. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр>. – Назва з екрану.
7. Кушнір В.А. Теоретично-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: автореф. дис. на здоб. наук. ступ.докт. пед. наук: 13.00.04 / А.В. Кушнір. – К., 2003. – 20 с.
8. Маслак Л.П. Педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Маслак Людмила Петрівна. – Житомир, 2010. – 323 с.
9. Пехота О.М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / О.М. Пехота [та ін.]. – К.: А.С.К., 2003. – 240 с.
10. Пономарьова Г.Ф. Педагогічні умови формування екологічної культури студентів педагогічного коледжу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Галина Федорівна Пономарьова. – Харків, 1997. – 175 с.
11. Халимон І.Й. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності «іноземна мова»: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ірина Йосипівна Халимон. – Ніжин, 2009. – 279 с.
12. Яценко С.Л. Педагогічні умови особистісного орієнтованого навчання учнів у гімназії: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Світлана Леонідівна Яценко. – Житомир, 2007. – 288 с.
13. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения (Общедидактический аспект) / Ю.К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1977. – 256 с.
14. Новейший философский словарь / [сост. А. А. Грицалов]. – Мн.: Изд. В. М. Скаун, 1998. – 896 с.
15. Философия: учеб. пособие для студентов вузов. – К.: Фита, 1994. – 209 с.
16. Философская энциклопедия. Т. 5 / [гл. ред. Ф. В. Константинов]. – М.: Сов. энциклопедия, 1997. – 740 с.
17. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. – [5-е изд.]. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.
18. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский [и др.]. – М.: ИНФА-М, 1997. – 576 с.
19. Яковлева Н.М. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Наталья Михайловна Яковлева. – Челябинск, 1992. – 403 с.

Л. В. БАРАНОВСКАЯ. СОЦИАЛЬНО-ДЕТЕРМИНИРОВАННЫЕ УСЛОВИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ УПРАВЛЕНИЯ ТАКТИЧЕСКОГО УРОВНЯ

Резюме. В статье выявлена специфика социально-детерминированных условий необходимости реализации личностно ориентированного подхода в процессе профессиональной подготовки будущих офицеров управления тактического уровня.

Ключевые слова: профессионально-педагогические условия, личностно ориентированный подход, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, военное образование, будущий офицер управления, личностная ориентация.

L. V. BARANOVSKA. SOCIAL-DETERMINAL CONDITIONS OF REALIZATION OF PERSONALITY-ORIENTED APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING PROCESS OF FUTURE TACTICAL LEVEL OFFICERS

The summary. The specificity of social-determinal conditions of realization of personality-oriented approach in the professional training process of future tactical level officers is determined in the article.

Key words: professional-educational conditions, personality oriented approach, professional activity, professional training, military education, future control officer, personality orientation.

Одержано редакцією 12.03.2013 р.